

משבר אוקראינה - ניתוח ביניים

אלדד שביט, צבי מגן ושמעון שטיין | 27 בפברואר, 2022 | גיליון 1562

על אדמת אוקראינה מתנהלת לחימה עזה, אך עד כה לא הצליחו כוחות רוסיה לכתר את הבירה קייב ולבודדה. ארצות הברית, בריטניה והאיחוד האירופי פועלים בתגובה בתאום מלא ומתמקדים בשלושה מישורים: בידודה הכלכלי והמדיני של רוסיה, העברת סיוע צבאי לאוקראינה וחזוק ההערכות הצבאית של מדינות ברית נאט"ו. כבר בשלב זה ברור שהמהלך הרוסי מטלטל את הסדר העולמי הקיים מאז תום מלחמת העולם השנייה, וסביר כי יגרור היערכות מחודשת של השחקנים הבינלאומיים השונים בכלל, ושל מדיניות הביטחון של נאט"ו ומדיניותה כלפי רוסיה בפרט. על ישראל לקחת בחשבון כי בזירה הבינלאומית, ובעיקר בקרב מדינות המערב בהובלת ארצות הברית, מתבססת קואליציה רחבה, המדברת בקול אחד נגד רוסיה ונשיאה ומוכנה לשלם מחירים כלכליים וליטול סיכונים כדי להתייצב בנחרצות נגד צעדיה ושאיפותיה של רוסיה. על רקע זה, התחמקות ישראלית מנקיטת עמדה ברורה, בין היתר במהלך הדיון הצפוי בעצרת הכללית של האו"ם במשבר אוקראינה, עלולה להיחשב כסטייה מהנורמות שארצות הברית והמדינות האירופיות מבקשות לבסס מול התוקפנות הרוסית.

המערכה באוקראינה נמשכת ובשלב זה טרם הושג יעדה המרכזי של רוסיה – השתלטות על הבירה קייב וסילוק השלטון האוקראיני הנוכחי כדי לכונן במקומו ממשל אוהד לרוסיה. המאמץ הצבאי הרוסי מתנהל משלושה כיוונים מרכזיים: לכיוון קייב מהצפון; לעבר חרקוב, העיר השנייה בגודלה במדינה, מצפון מזרח; כוחות הנעים צפונה מכיוון חצי-האי קרים. קרבות מתנהלים גם באזור דונבאס בגבול אוקראינה המזרחי. על פי [המכון למחקרי מלחמה בוושינגטון](#), נכון ל-26 בפברואר כשלו כוחות רוסיה מהשגת עליונות אווירית בשמי אוקראינה. זאת ועוד, בשטח מתנהלת ככל הנראה לחימה עזה ומדווח על הצלחה לא מבוטלת של עיכוב ההתקדמות הרוסית על ידי כוחות אוקראינים, בעיקר באזור קייב. עד כה לא הצליח צבא רוסיה לכתר את הבירה ולבודדה. הנשיא האוקראיני, ולדימיר זלנסקי, מגלה מנהיגות ומדרבן את הכוחות האוקראינים, מעודד את האזרחים ואף עלה בידו לגייס סיוע צבאי מהמערב. בה בעת, לא ברור עד כמה פגישות בין הרוסים והאוקראינים בגבול עם בלארוס יביאו להסכמות בין הצדדים.

לפי שעה, ארצות הברית, בריטניה והאיחוד האירופי, הפועלים בתאום מלא, מתמקדים בשלושה מישורים:

בידודה הכלכלי והמדיני של רוסיה - בימים האחרונים פורסמה שורה ארוכה של סנקציות כלכליות שיוטלו על רוסיה ועל אישים רוסיים, בכללם הנשיא ולדימיר פוטין עצמו. בולטת בהקשר זה [ההודעה](#) מ-26 בפברואר בדבר כוונה לנתק שורת בנקים רוסיים ממערכת הבנקאות העולמית SWIFT ולשתק את יכולתו של הבנק המרכזי הרוסי להשתמש ברזרבות שלו כדי לפגוע במאמצים להטיל סנקציות. הפרטים המלאים טרם פורסמו, אך נראה כי מדובר בעליית מדרגה ניכרת המעידה על הסכמות לגבי הטלת סנקציות מקיפות ומשתקות על רוסיה. בד בבד הודיעו מדינות רבות באירופה על סגירת המרחב האווירי בפני מטוסים רוסיים. בהקשר זה הודיע [הבית הלבן](#) כי כבר בימים הקרובים יוקם כוח משימה טרנס-אטלנטי, שיפעל לאכיפת הסנקציות שהוטלו על נכסים של חברות ושל אוליגרכים רוסים.

העברת סיוע צבאי לאוקראינה - האיחוד האירופי הודיע כי ירכז מאמצים להעביר אמצעי לחימה לאוקראינה כדי לסייע לצבאה. בעלות חשיבות בהקשר זה היא [הודעתו של קנצלר גרמניה](#) אולף שולץ כי מדינתו תספק לאוקראינה 1,000 מטולי נשק אנטי-טנקי ו-500 טילי סטינגר נגד כלי טיס, כי לממשלת הולנד ניתן אישור להעביר לאוקראינה נשק אנטי-טנקי שיוצר בגרמניה וכן שאושר לאסטוניה להעביר לאוקראינה תותחי הוביצר. החלטות אלה של ממשלת גרמניה משקפות תפנית היסטורית במדיניות ייצוא הנשק הגרמנית.

חיזוק ההיערכות הצבאית של מדינות ברית נאט"ו - בכינוס מיוחד של ראשי המדינות החברות בברית נאט"ו, שנערך ב-25 בפברואר, [סוכנו](#) צעד תגובה חסר תקדים נגד התוקפנות הרוסית: הפעלת כוח התגובה המהיר (Very High Readiness Joint Task Force), הכולל 40,000 חיילים מ-30 מדינות הברית הצבאית, ביניהן גם ארצות הברית. [משרד ההגנה האמריקאי](#) אישר כי ארצות הברית הקצתה כ-12,000 [חיילים אמריקאים](#) לכוננות סיוע לנאט"ו. בה בעת, הממשל האמריקאי ממשיך ומבטיח כי חיילים אמריקאים לא יילחמו על אדמת אוקראינה.

בשלב זה מוקדם עדין להעריך במלואן את משמעויותיה של הפלישה הרוסית לאוקראינה, הן אשר להתפתחות בזירת הלחימה והן אשר להשלכתן הישירה והעקיפה על רוסיה, על המערב ועל כלל הזירה הבינלאומית. עם זאת, כבר עתה ברור שהמהלך מטלטל את הסדר העולמי, הקיים מאז תום מלחמת העולם השנייה, וסביר כי יביא בעקבותיו היערכות מחודשות של המערכת כולה, של השחקנים הבינלאומיים השונים, כמו גם של מדיניות הביטחון של נאט"ו בכלל ומדיניותה כלפי רוסיה בפרט.

מבחינת הנשיא פוטין, ביסוס שליטת רוסיה על אוקראינה היא משימה היסטורית, גם אם היא תחנת ביניים במאמץ לכונן סדר בינלאומי חדש בהתאם לאינטרסים של מוסקבה בדגש על התחייבות מצד נאט"ו להימנע מלהתקרב לגבולות רוסיה. סביר כי רוסיה תשאף להפיל את השלטון בקייב ולא להיקלע לעימות מתמשך (שלא ברור האם ישיג את יעדו). מוערך כי לאחר

השלמת ההשתלטות, תפנה רוסיה למאמצים מחודשים להפעיל לחצים על המערב כדי לקדם את שאיפותיה האסטרטגיות. יש הסבורים כי גם ליבוי מתיחויות במזרח התיכון נמצא על סדר יומה של מוסקבה. עם זאת, בינתיים ניתן לזהות סימנים למתחים בקרב המשטר הרוסי על רקע אכזבה מהישיגי הצבא ומחלוקת בהקשר זה בין פוטין לבין צמרת הצבא, וכן על רקע הסנקציות ואף תסיסה בקרב הציבור. כל אלה עשויים לדרבן רצון רוסי לסיים מהר ככל האפשר את המערכה – אף תוך ניסיון לקדם הידברות/משא ומתן על תנאי הסיום.

מנגד, נראה כי המערב בראשות ארצות הברית, שהודיע מראש כי אין בכוונתו לשלוח כוחות לחימה לאוקראינה, מבין את גודל השעה ואת ההשלכות כבדות המשקל העשויות להתלוות להצלחה של רוסיה לבסס את שליטתה באוקראינה, ובעיקר למוטיבציה של הנשיא פוטין להמשיך ולהציב לו אתגרים. מכאן נובע הקו הנוקשה והנחוש שמובילות ארצות הברית ומדינות אירופה בכוונה להגביר את הלחצים על רוסיה – הן כדי לגבות ממנה מחירים משמעותיים בגין הפלישה לאוקראינה והן כדי להרתיעה מכוונה לממש את איומיה מול מדינות נוספות, בעיקר אלה החברות בנאט"ו. יתר על כן, נראה כי ברור לארצות הברית ולחברות האיחוד האירופי כי היסוס אף יחזק את ביטחונן של פוטין ויעצים את הסכנה שהמלחמה במרכז אירופה תתפשט לאזורים נוספים.

על רקע זה, בולט התאום המלא שמתנהל בין הנשיא ביידן והממשל האמריקאי לבין עמיתיו באירופה וקנדה. גם אם היו בין הצדדים חילוקי דעות אשר להיקף ולקצב הצעדים הנדרשים לנוכח האסרטיביות הרוסית, ברור להם כי יש לגבש מדיניות שתסכל את כוונתו של פוטין להכתיב את התהליכים באירופה. גם אם אוקראינה תיפול לידי רוסיה, על אף המאמצים לסייע לה, יש למנוע את הסכנה הנשקפת למדינות נוספות וכי על ברית נאט"ו להבהיר, ללא כחל ושרק, מה תהיינה המשמעויות של החלטת פוטין לתקוף מדינה חברה. ברית נאט"ו מתייצבת בימים אלה כגורם המוביל בביטחון אירופה, לאחר שנים שהברית נחלשה. המדינות החברות, ובראשן ארצות הברית, מקדישות חשיבה ומאמצים רבים כדי לחזק את יכולתה הצבאית לממש את יעדיה – הגנה משותפת על ביטחון חברותיה. יתר על כן, דווח שגם בפינלנד (שלה גבול ארוך עם רוסיה) ובשבדיה נדונה האפשרות להצטרף לברית.

מבחינת הממשל האמריקאי, מדובר במבחן שמציב לה המשבר באוקראינה וברי שהתנהלותה לנוכח האתגר תגדיר ישירות את גם ההתייחסות למנהיגותו של הנשיא ביידן הן בזירה האמריקאית הפנימית, בעיקר לקראת בחירות האמצע לקונגרס שיתקיימו בנובמבר 2022, והן בזירה הבינלאומית. מעבר לכך וגם אם תשומת הלב של הזירה הבינלאומית הוסטה לכיוון רוסיה, מבחינת ארצות הברית נותר בעינו האיום מצד סין וסביר כי התמודדות הממשל עם המתחולל בימים אלה באירופה תשפיע על התנהלותה של סין בעתיד ועל נכונותה להציב אתגרים, דוגמת איום ישיר על ריבונותה של טיוואן.

המשמעויות למזרח התיכון מחייבות דיון נפרד (ראה [פרסום מיוחד](#) של המכון למחקרי ביטחון לאומי מ-21 בפברואר). עם זאת, נראה כי ישראל ומדינות נוספות עדיין דבקות בעמדה זהירה.

על מנת להימנע מלהרגיז את הנשיא פוטין ולאור האינטרסים שלהן מול רוסיה, ישראל סרבה לבקשה אמריקאית להצטרף כשושבינה להחלטה לגנות את הפלישה ואיחוד האמירויות הערביות, החברה במועצת הביטחון, אף נמנעה בהצבעה. ראש הממשלה, נפתלי בנט אף שוחח (27 בפברואר) עם הנשיא פוטין ונמסר כי הציע לו לתווך בין רוסיה לאוקראינה

על ישראל לקחת בחשבון כי בזירה הבינלאומית ובעיקר בקרב מדינות המערב ובהובלה ברורה של ארצות הברית מתבססת קואליציה רחבה המדברת בקול אחד נגד רוסיה ונשיאה והמוכנה לשלם מחירים כלכליים וליטול סיכונים על מנת לבלום סיכונים לסדר הקיים. התחמקות ישראלית מנקיטת עמדה ברורה, בין היתר במהלך הדיון הצפוי להיערך בעצרת הכללית של האו"ם על אודות המשבר באוקראינה, עלולה להיחשב כסטייה מהנורמות שארצות הברית והמדינות האירופיות מבקשות לבסס מול התוקפנות הרוסית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט